

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сучасні методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника, досліджено їх переваги та недоліки а також запропоновано шляхи удосконалення діючих методик.

Ключові слова: кредитоспроможність, банк, кредитування, фінансовий стан.

Трансформація економіки до ринкових методів господарювання загострила проблему фінансового забезпечення діяльності підприємств. У сучасних умовах підприємства намагаються вирішувати широке коло проблем за допомогою залучення кредитів, що сприяє прискоренню обігу капіталу, покриттю виробничих витрат з метою забезпечення безперервності відтворювального процесу, розширенню виробничих потужностей, зростанню прибутків тощо.

Для отримання позитивного рішення про кредитування підприємство-позичальник повинне запевнити банк у своїй кредитоспроможності. Разом з тим на сьогодні відсутній єдиний, обов'язковий для всіх банків, підхід до прийняття рішення щодо кредитування. Кожен банк розробляє внутрішнє положення стосовно оцінки кредитоспроможності позичальників, дотримуючись рекомендацій Національного банку України. При цьому виявляються різні методичні підходи, виникають розбіжності та неточності, обтяжуючи тим самим роботу фахівців підприємства. В таких умовах необхідно приділяти увагу вирішенню проблеми удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності.

Під кредитоспроможністю розуміють спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Аналіз кредитоспроможності підприємства-позичальника проводять банки з метою зниження кредитного ризику та самі підприємства для обґрунтування доцільності взяття кредиту.

Слід зазначити, що загалом процес визначення кредитоспроможності значною мірою є творчим і вимагає збирання, систематизації та всебічного осмислення фактичного матеріалу. Для аналізу кредитоспроможності банк може використати різноманітні джерела інформації, зокрема інформацію, отриману безпосередньо від клієнта (баланс підприємства; звіт про фінансові результати діяльності та їх використання; звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; дані статистичної звітності та оперативні дані); внутрішньобанківську інформацію (зокрема архіви банку) та зовнішні (ринкові) джерела інформації. У процесі аналізу кредитоспроможності використовуються такі методи аналізу як метод коефіцієнтів, метод групувань, метод порівнянь, рейтингові системи оцінки (на основі системи фінансових коефіцієнтів, на основі аналізу грошових потоків, на основі аналізу ділового ризику) тощо.

Національним банком України розроблено методику аналізу фінансового стану позичальника, яка обов'язково повинна враховуватись комерційними банками. Однак, кожен банк має право самостійно встановлювати додаткові вимоги до оцінки кредитоспроможності зважаючи на те, що клієнти банку значно відрізняються за характером економічної діяльності та іншими критеріями, і єдині рекомендації з аналізу кредитоспроможності створити неможливо.

Тобто кожен банк вдається до своїх методів оцінки кредитоспроможності позичальників, хоча в основі усіх цих методів лежать вимоги Положення НБУ “Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків” від

06.07.2000 N 279, в якому встановлено мінімально необхідні вимоги щодо оцінки фінансового стану позичальника. А конкретний банк вже виходячи з цієї методики має право встановлювати додаткові критерії оцінки фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків та належного контролю за ними і таким чином, формує свою власну методику оцінки кредитоспроможності. Питання оптимального набору показників, які б найоб'єктивніше відбивали б фінансовий стан клієнта, кожен конкретний банк вирішує самостійно. Зазвичай використовуються такі показники: платоспроможності позичальника (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності); фінансової стійкості позичальника (коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт автономності, коефіцієнт оборотності балансу, коефіцієнт маневреності власних коштів); надійності позичальника (коефіцієнт забезпечення кредиту, оборотність дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, оборотність готової продукції). Потім визначається інтегральний показник, розрахунок якого ґрунтується на використанні принципу вагомості показників і коефіцієнтів вагомості аналітичних груп. Залежно від величини інтегрального показника визначають клас надійності позичальника (А, Б, В, Г, Д).

Проаналізувавши кредитоспроможність підприємства за допомогою методик декількох банків, можна зазначити, що в кожній методиці оцінка кредитоспроможності позичальника включає поєднання об'єктивних аналітичних даних, сформованих на основі фінансової звітності, та суб'єктивних даних, що формуються експертами. Разом з тим жодна з них не є ідеальною, бо кожна має як переваги, так і ряд недоліків, зокрема: методики містять різну загальну кількість показників, що підлягають розрахунку; деякі банки визначають рейтинг позичальника на основі показників в динаміці, в той же час інші – не враховуючи їх зміну; в методиках представлена різна

кількість суб'єктивних показників; зустрічається неоднозначне трактування поняття “кредитна історія” тощо.

Провівши аналіз кредитоспроможності підприємства-позичальника на прикладі методик різних банків та виявивши ряд недоліків, також можна дійти висновку, що з однієї сторони для більш чіткої оцінки їм не вистачає ряду коефіцієнтів; проте з іншого боку, якщо методики будуть переобтяжені великою кількістю коефіцієнтів та складними методами розрахунку, то прийняття рішення про видачу кредиту стане ще більш складним процесом, хоча й зараз отримання всіх необхідних даних, розрахунок показників та їх оцінювання займає чимало зусиль та часу.

На нашу думку доцільно виділити такі напрями аналізу фінансового стану позичальника, як платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності), фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності та незалежності), рентабельність (коефіцієнти рентабельності активів, рентабельності реалізації продукції), аналіз грошових потоків, зокрема склад і динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотність грошових коштів. Крім того дослідження ліквідності позичальника, обмежене лише розрахунками показників ліквідності та порівнянням їх в динаміці або з аналогічними підприємствами, буде неповним. Дані коефіцієнти – відносні величини, які протягом часу можуть не змінюватися або змінюватися незначно. А от зміни в складі чисельника та знаменника можуть бути суттєвими. Для всебічного оцінювання показників ліквідності важливо вивчати взаємозв'язки з факторами їх формування, тобто доповнювати таке дослідження факторним аналізом.

Також бажано чітко визначити які саме показники відносяться до суб'єктивних факторів, бо через невизначеність в методиках комерційних банків спостерігається різне їх тлумачення.

Для отримання достовірних результатів аналізу необхідно диференціювати методики оцінки кредитоспроможності, враховуючи галузеву приналежність, форму власності та організаційно-правовий статус

позичальника. Зазначимо, що розрахунок середньо галузевих коефіцієнтів потребує обробки великої кількості статистичних даних, а тому для окремого банку становить значні труднощі. У розвинутих країнах такі розрахунки здійснюються централізовано на рівні держави або спеціалізованих статистичних агенцій. В Україні можна рекомендувати банкам порівнювати два чи більше підприємств, які працюють в одній галузі.

В методиці банку “Синтез” такі показники, як “місцезнаходження клієнта”, “термін існування підприємства” та “специфіка діяльності”, не варто називати суб'єктивними факторами, а краще розглядати їх під назвою “допоміжні фактори”.

Подібне зауваження стосується і методики банку “Надра”, в якій крім дійсно суб'єктивних показників (ділова репутація, ефективність менеджменту, якість наданої позичальником інформації, показник ринкового ризику) до них же відносять далеко не суб'єктивні дані (період функціонування підприємства з часу державної реєстрації, період безперервного функціонування підприємства у відповідній галузі). Тобто останні доцільно виділити в окремий напрям “додаткові показники”.

В сучасних економічних умовах банки важливою умовою надання кредиту визначають заставу, яка слугує гарантією повернення отриманих коштів. Водночас у методиках банків “Надра” та “Національний кредит” при визначенні рейтингу позичальника не враховується коефіцієнт забезпечення кредиту, який обчислюється лише в методиці банку “Синтез”. Коефіцієнт забезпечення кредиту характеризує наявність, обсяг та якість забезпечення повернення кредиту.

Методики банків “Укрсоцбанк”, “Промінвестбанк України” та “Надра” слід доповнити аналізом показників в динаміці, бо лише дослідження зміни показників допомагає з'ясувати тенденції розвитку позичальника.

На прикладі терміну “кредитна історія” очевидно, що дефініції повинні бути чітко визначені Національним банком України для уникнення їх різного трактування та унеможливлення використання зовсім різних показників.

Визначення класу позичальника за допомогою значень показників, більшість яких становлять саме фінансові коефіцієнти, що характеризують фінансовий стан позичальника, призводить до суб'єктивізму при оцінці значимості нефінансових параметрів, так як надавши високий рейтинг позичальнику (А або Б), можна проігнорувати певний суб'єктивний показник. Так, після проведеного аналізу було виявлено досить цікавий факт: як правило, в розглянутих методиках якісні критерії знаходяться в заключних пунктах. Разом з тим в іноземній банківській практиці фінансисти в першу чергу оцінюють якість менеджменту, і в разі, якщо вона є недостатньою, відмовляють у видачі кредиту, не вдаючись до подальшої оцінки фінансового стану підприємства-позичальника.

Банкам доцільно працювати над створенням власної бази фінансових коефіцієнтів не лише реальних, а й потенційних клієнтів, котрі подали кредитні заявки. Навіть у разі, якщо їх було відхилено, такі клієнти можуть отримати кредити в майбутньому. Для створення відповідних масивів інформації за галузями та групами клієнтів у банків є об'єктивні передумови, адже здебільшого банки займають визначені сегменти ринку і працюють з кількома клієнтами однієї галузі. Отже, обслуговуючи клієнтів однієї або декількох галузей, банк має можливість зібрати достатньо інформації для проведення порівняльного аналізу, що полегшить процес оцінювання кредитоспроможності конкретного позичальника і дасть змогу отримати його об'єктивну характеристику.

Зважаючи на недоліки методу фінансових коефіцієнтів, необхідно доповнити оцінку фінансового стану позичальника методом аналізу грошових потоків. В основі такого аналізу лежить використання фактичних показників, які характеризують оборот коштів позичальника у звітному періоді. Аналіз грошових потоків полягає у порівнянні обсягів відпливу та припливу коштів, їх різниця і визначає величину загального грошового потоку.

На останок можна додати, що Україні необхідно використовувати досвід іноземних держав в плані створення так званих банків кредитних історій, що дозволить банкам знизити витрати, пов'язані з оцінкою кредитоспроможності позичальників, підвищити якість управління ризиками та зменшити долю проблемних кредитів. З іншого боку наявність кредитної історії стимулюватиме підприємств-позичальників до погашення кредитів, оскільки в протилежному випадку вони ризикують в майбутньому не отримати кредит в іншій кредитній організації.

Висновок. У процесі надання кредитів постає необхідність об'єктивної оцінки кредитоспроможності позичальників. Порівнявши методичні підходи різних банків до оцінки кредитоспроможності підприємств, було виявлено певні недоліки та визначено шляхи їх подолання, зокрема оптимізація кількості показників, що підлягають розрахунку; порівняння показників підприємств, що працюють в одній галузі; доповнення оцінки кредитоспроможності підприємства методом аналізу грошового потоку; доповнення дослідження показників ліквідності факторним аналізом; встановлення ваги показників в залежності від виду кредиту та специфіки діяльності позичальника тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення НБУ “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” №279 від 06.07.2000 р.
2. Банківські операції: Підр. – 2-ге вид., випр. і доп./ А.М. Мороз, М.І. Савлук та ін.; За ред. А.М. Мороза. – К.:КНЕУ, 2002. – 476 с.
3. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія – К.: КНЕУ, 2001р., 387с.;

Авторська довідка

1. Пєтухова Ольга Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів НУХТ, 03142, м. Київ-142, пр. Вернадського 61, кв. 4, тел.: дом. 423-00-18, роб. 287-94-14 (внутрішній 94-14, 98-66).